

Verschuillende gezichten van zwart werk

Eind oktober verscheen een speciale uitgave van de Eurobarometer (2007). Deze bevatte de uitkomsten van een onderzoek naar zwart werk in heel Europa. Die uitkomsten waren verrassend: niet de verwachte landen als Italië of Bulgarije bleken de meeste zwartwerkers te herbergen, maar juist de gereguleerde economieën van Denemarken, Nederland en Zweden telden het meeste zwartwerk. De Europese Commissie greep de resultaten van het onderzoek aan om via een zogenaamde Mededeling landen aan te sporen tot maatregelen (Europese Commissie, 2007). Zwart werk, zo stelt commissaris voor Werkgelegenheid en eerlijke kansen Spidla, ondermijnt de solidariteit en leidt tot oneerlijke concurrentie en sociale dumping. Moeten wij Nederlanders ons nu aangesproken voelen, als kampioenen zwartwerk?

In de zomer van 2007 zijn enquêteurs in alle landen van de Europese Unie de straat opgegaan om via *face-to-face*-vraaggesprekken met particulieren te achterhalen of, en hoeveel er zwart wordt gewerkt. De achtergrond voor deze uitgebreide enquête is de wens van de Europese Commissie om uniforme indicatoren te ontwikkelen om zwart werk in alle EU-landen te kunnen meten. De uitkomsten inspireerden Spidla tot zijn uitspraken. Hele hoge percentages zwart werk werden gemeten in Denemarken, Nederland en Zweden, respectievelijk achttien, dertien en tien procent van de ondervraagden. In Italië, Spanje en Portugal zei maar drie procent zwart te werken, in Roemenië vier procent en in Cyprus slechts een procent. Het Europees gemiddelde is vijf procent, terwijl elf procent zegt wel eens zwarte diensten of producten te hebben afgenomen. Het grootste deel van het zwarte werk bestaat uit huishoudelijke (schoonmaken) en persoonlijke diensten (kappen bijvoorbeeld).

Wat is hier aan de hand? Deze uitkomsten druisen in tegen alle vooroordelen, maar ook tegen bestaande onderzoeken over het bestaan van zwart werk in Europa. Het antwoord is: er zijn twee verschillende fenomenen gemeten.

Uit een aantal andere bevindingen van het onderzoek blijkt duidelijk dat het zwart werk in Denemarken iets anders is dan in Italië. Het zwart werk in Denemarken, Nederland en Zweden bestaat voornamelijk uit particulieren die voor particulieren werken. Er worden vooral klusjes verricht. Bekende voorbeelden zijn de oppas, de werkster, de tuinman, de kapster, het invullen van het belastingformulier en het klussen aan huis. Uit het onderzoek blijkt dat Denen en Nederlanders maar heel weinig uren zwartwerken, gemiddeld nog geen uur per week. Denen en Nederlanders beoordelen dit ook niet als grote overtredingen en zelfs de fiscus in Nederland maakt zich niet meer druk over een zwarte werkster. In de beide landen geeft ook tweederde van de ondervraagden aan iemand te kennen die zwartwerkt. Kortom, in onze economieën is het zwarte werk iets wat op kleine schaal erbij wordt gedaan, door iedereen als vrij normaal wordt beschouwd en plaatsvindt tussen particulieren. Van een enorme negatieve invloed op onze economie, zoals Spidla aangeeft, is dan ook geen sprake. In de zuidelijke en oostelijke lidstaten is een ander beeld te vinden. Degenen die aangeven zwart te werken doen dat veel en vaak. Er is geen sprake van erbij; zwart is structureel. Veel van hen

werken, zo blijkt uit ander onderzoek, ook zwart voor en binnen bedrijven. In het Eurobarometer-onderzoek is één uiting daarvan belicht, namelijk het fenomeen envelop-salaris. Dit houdt in dat de werknemer naast een vast formeel salaris een (al dan niet aanzienlijk) deel zwart en contant in een enveloppe meekrijgt. Met name in Roemenië en Bulgarije wordt hiervan melding gemaakt. Het is één uitingsvorm van de diffuse scheidslijn tussen formeel en informeel, tussen zwart en wit. In landen als Bulgarije en Italië lopen die sectoren dwars door elkaar heen. En niet alleen dat, ze hebben elkaar nodig; de ene kan niet zonder de ander. Er is sprake van wederzijdse afhankelijkheid, zoals dat ook in veel ontwikkelingslanden het geval is.

De uitkomsten van het onderzoek lijken een gevaarlijke onderschatting te zijn van de omvang en rol van het zwarte circuit in de zuidelijke en oostelijke Europese landen. De ingezette onderzoeksmethodiek, de directe bevraging, blijkt niet geschikt om deze situaties goed te meten. Zo zijn bedrijven niet in het onderzoek betrokken; de aandacht ligt op de particulier. Soms weet die particulier weer niet of zijn of haar loon zwart dan wel wit wordt uitbetaald en in veel landen is men bang de enquêteur eerlijk te antwoorden.

De waarschuwingen van Spidla zijn echter juist op zijn plaats voor deze landen, waar de zwarte economie zo nauw is verweven met het reguliere circuit.

De zoektocht naar een uniforme indicator voor zwart werk zal doorgaan. De directe methode levert naar het zich laat aanzien een valide beeld van slechts een deel van het zwarte circuit, namelijk de klusjes direct voor de consument. Bovendien zal dit alleen het geval zijn in goed gereguleerde economieën met een mondige bevolking. Voor de landen waar de zwarte sector uit veel meer bestaat dan de klussen, is een andere werkwijze nodig.

LITERATUUR

Europese Commissie (2007) *Communication from the commission to the council, the European parliament, the European economic and social committee and the committee of the regions. Stepping up the fight against undeclared work*. Brussel: Europese Commissie.

Eurobarometer (2007) *Undeclared Work in the European Union*. Brussel: Europese Commissie.

PIET RENOY

Directielid Regioplan Beleidsonderzoek